

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

The Review of the Faculty of Divinity
University of Çukurova

Sayı : 1

Cilt: 1

Yıl: 1

2001

Başlamayan Diyalog*

Yazan : el-Fadl Şilek**

Çev. : Yrd. Doç. Dr. Kadir Albayrak***

Diyalogun olmazsa olmaz şartı, görüşmelerin sonunda bir takım müştereklerde buluşabilmeleri için, tarafların öne sürdükleri isteklerden bazı durumlarda feragat edebilmeleridir. Eğer böyle olmazsa diyalog, karşı tarafı kendi içinde eritme tarzındaki misyonerlik veya zorbalığa dönüşür.

Hıristiyanlık ve İslam geçmişte ciddi bir diyalog ilişkisine girmemiştir. Aksine taraflardan her biri diğerini misyonerlik yoluyla ikna veya savaşla zorlayarak kendi görüşünü kabul ettirme yoluna gitmiştir. Zaman zaman ortak paydalara ulaşmayı amaçlayan *diyalog anları* olmuşsa da, bunlar güdük kalmış ve derhal sönmüştür. Genellikle Hıristiyanlık; İslam'a, kendisinden türemiş, onun özünü bozmak isteyen bir mezhep olarak yaklaşırken, İslam da Hıristiyanlığı asli kimliğinden uzaklaşmış ve bozulmuş bir din olarak algılamış, taraflar karşısındakinin hatalı, yanlış yolda ve *haktan* uzaklaşmış olduğuna dair deliller bulmaya çalışmışlardır. Her iki taraf da, biricik ilahi hakikate sadece kendilerinin sahip, diğerinin yanlış yolda ve küfre düşmüş olduğuna inanmışlardır.

Bu problemin kökleri, tevhitçi dinlerin kendilerini mutlak/ tartışılmaz görmelerine; hakikati anlama veya ona ulaşmada, kendi görüşlerinden biraz taviz

---

* Bu makale, el-İctihâd, Yıl 8, Sayı 31-32, Beyrut, 1996, s. 7-11 arasındaki "*el-Hivârüllezi lem yebde*" başlıklı yazının çevirisidir.

** el-Fadl Şilek, Lübnan Posta, Telefon ve Telgraf Hizmetleri eski bakanı, Bayındırlık ve Kalkınma Heyeti eski başkanı-olup, halen İctihad Dergisi'nin iki editöründen birisidir. Eserleri: Lübnan'da Hizipçilik ve İç Savaş (1977), Birlik ve Çokluk Sorunu: Arap Tarihi Çalışmaları (1986), Ümmet ve Devlet: Arap-İslam Tarihinde Toplum ve İdare Arasındaki Çekişmeler (1993). Ayrıca yazarın Millî Kültür, Kültürün İdareyle İlişkileri ve Arap Dünyasında Çağdaşlaşma alanlarında araştırma ve makaleleri bulunmaktadır.

*** Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı.

Başlamayan Diyalog

verdikleri anda, varlık nedenlerini kaybedecekleri korkusuna kapılmalarına dayanmaktadır.

İlahi dinler kendilerini, *Allah'ın tartışılmaz sözü* oldukları anlayışı üzerine bina etmişlerdir. İnsani varoluş, anlam ve önemini bu anlayıştan alır. Dini gruplar vahyin hidayete götürücü ışığında yaşamayı ve vahiyden kaynaklanan ilke ve metotlarla insanları idare etmeyi hedeflerler. Her dini cemaat, varlığının dayanağı olarak mutlak ilahi hakikati kabul eder. Bu ilahi hakikate o kadar şiddetle sarılırlar ki, onu korumak için her şeylerini, hatta uğruna canlarını bile vermeyi göze alırlar.

Bu yüzden dini kurumlar kendi tartışılmazlıklarını gözdardı etmeksizin başka dinleri kabullenemezler. Çünkü ilahi vahyin mutlaklığı o cemaatin varlığının sebebidir.

Halbuki hakikat çoğaldığı zaman mutlak olma özelliğini yitirir. Bu yüzden, mutlak hakikate dayandığını kabul ettiği sürece, bir dinin çoğulcu olması mümkün değildir.

İşte bunun mantıki bir sonucu olarak din, diyaloga konu olmaya elverişli değildir. Buna rağmen bazı kimseler, İslam'la Hıristiyanlık arasında diyalog terimini kullanmakta ısrar etmektedirler. Halbuki Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki bu diyalog, gerçekte her iki tarafın üzerine önemle titrediği ilahi-dini hakikatlere doğrudan dokunmayan konular etrafında dönüp dolaşan bir diyalogdur. Bu diyalog çalışmalarına katılan din adamları bunu yaparken, diyalog konusu olarak mutlak dini hakikatleri ortaya koyamazlar ve bunu “din adamı” sıfatıyla değil, tam tersine, “yüksek dini bilgiye sahip kişiler” sıfatıyla ve diyalogu, inandıkları dini hakikate zarar verecek hassas noktalardan nasıl uzak tutacaklarını gayet iyi bilen kişiler olarak yaparlar.

Bunlar, diyalogun olumlu olması için konuyu tartışılabilir, ilahi vahyin dışında kalan insani ortak bilgilerden oluşan göreceli alanlara hasretmeyi iyi bilirler. Ancak bu, diyalog tamamen dini meselelerden uzak kalacak anlamına gelmez. Dinin ilgilendiği birçok konular vardır ki, bunlar aynı zamanda dünyevi meselelerdir ve bu sahada görüşlerin çoğalmasında bir sakınca olmaz. Dolayısıyla bu alanlarda tavizler de mümkün olabilir.

Bütün bunlardan daha da önemlisi; Hıristiyan-İslam diyalogunu, **Hıristiyan Batı** ve **İslam Alemi** arasındaki reel fiili durumdan bağımsız olarak anlamak imkansızdır. Bu, tarafların denk/eşit olmadığı bir ilişkidir. Her yönden gelişmiş olan güçlü Batı'nın kendisine yönelmesi, İslam Alemi'ni neredeyse iç harbe dönüşme tehlikesiyle sonuçlanabilecek çekişmelere, gücünü bitirip tüketen, sağa sola dağılmış cesetler haline sokan iç ve dış tehlikelere maruz bırakmaktadır. Buna ilaveten, karşı karşıya kaldığı ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve askeri güç dengesizliği gibi yapısal zayıflıklar, İslam Alemi'nin herhangi bir dış muhatapla diyaloga girmesini neredeyse imkansız kılmaktadır. İşte bu durum, Araplar da dahil Müslümanların hem kendi aralarında, hem de Batı'yla herhangi bir diyalog çalışmasını engellemekte, ister gerçek, ister kuruntu olsun Batı'nın Müslümanların aleyhine kurduğu entrikalardan, kendilerini saran şüphelerden uzak bir şekilde diyaloga bakmalarını imkansızlaştırmaktadır. Zayıfların, başarısızlıklarının sebeplerini kendi bünyelerinde gizli olan hastalıklarda değil de, dış güçlerin entrikalarında aramaya çalışmaları haddizatında garipsenecek bir olay değildir.

Durum ne olursa olsun, Arap Dünyası ve Müslümanların mukaddesatı üzerindeki baskı ve egemenliğin gölgesi altında diyalog, her zaman Batı'dan gelen misyonerliğe veya zorlamaya yönelik bir çalışma olmaktadır. Çünkü güçlü olan taraf Batı'dır. Buna karşılık Müslümanlar kendilerini bir zorluk/açmaz karşısında hissetmektedirler. Biliyorlar ki artık ellerinde imanlarından ve kimliklerinden başka taviz verecek bir şeyleri kalmamıştır. Çünkü bunun dışında kalan değerler, zaten Batı'nın fazlasıyla sahip olduğu şeylerdir. Bunun için Müslümanların, diyaloga giren karşı tarafa şüpheyile bakmaları yadırganmamalıdır.

Buna karşılık Hıristiyan Batı, Müslümanlara her türlü ekonomik çıkarlardan, günlük siyaset ve stratejiden bağımsız, tarafsız bir anlayışla muamele etmeyi bir türlü başaramadı. Batı siyasetinin İslam Alemi'ne tavrı bununla da sınırlı kalmıyor. Buna ilaveten, Hıristiyan Batı'nın bu dünyaya ve tarihi gelişimine bakışı, Müslüman Doğu'nun durumunu ve onun yüzyıllar boyunca ürettiklerini görmezlikten gelme şeklindedir. Müslümanların yaşadığı coğrafyanın tarihi durumuna tahsis edilenler dışında, Batı'da yazılanların büyük bir çoğunluğunun, neredeyse müslümanları görmezlikten geldiğini müşahede ediyoruz. Sanki İslam Alemi yeryüzü haritasında

Başlamayan Diyalog

mevcut değil! Batı mantalitesinin temel durakları; bölgenin İslam'dan önceki eski tarihine değinmek, Mezopotamya uygarlıklarını, Mısır ve İran'ı övmek ve sonra da Yunan ve Roma'yı taçlandırmak şeklinde sıralanır. Onların gözünde Ortaçağ, karanlığa gömülmüştür ki, Çağdaş Avrupa buluşlarıyla tarihi ve dünyayı bu karanlıktan kurtarmıştır! Batı'nın nazarında Müslümanların tarihteki rolü, -kendilerinden önce bulup - sadece Ortaçağ boyunca Yunan kültürünü yeniden keşfedip onu Avrupa'ya taşımaktan ibarettir! Böylece Batı, Müslümanlara ve Araplara öyle bir tarihi rol biçiyor ki, İslam'ın doğuşuyla bu alemin kazara uğradığı tarihi tökezleme de olmasaydı, ondan hiç söz etmemek bile mümkün olurdu!

Onlara göre bölgenin çağdaş tarihine gelince, ona gerçek anlamda tarih demek de doğru değildir. Bölge üzerindeki alan araştırmaları Batı'nın etkisini, Batı'ya olan yakınlaşma ve uzaklaşmasını belirlemek için yapılır. Çünkü Batı, herkesin kendisini takip etmesini öngörür. Bununla birlikte İslam Alemi ikiye ayrılır: **Birincisi**, halen geçmişte yaşamaya devam eden, modern çağa uyum sağlamayı reddeden, geri kalmış gelenekten oluşan bir deniz. **İkincisi**, çağdaşlaşma çabalarında bulunan fakat, bunu henüz başaramayan bir ada. Bu ikinci görüş sahiplerine göre çağdaşlaşma -eğer gerçekleşmeyecekse- dış dünya ile olan ilişkilerden doğan gelip geçici şartlar yüzünden değil, İslam Alemi'nin yüz yüze bulunduğu yapısal sorunlardan dolayı gerçekleşmeyecektir.

Öyleyse Hıristiyan Batı, Müslüman Doğu ile ilişkilerini kuvvet mantığı üzerine kurmaktadır ki, bu da tabii ve beklenen bir durumdur. Ancak aynı zamanda diyalogu isteyen de onlardır. Yakın geçmişteki diyalog talepleri İslam'dan daha çok Hıristiyanlık tarafından gelmiştir. Bu yüzden diyalog, sanki Müslümanların istemediği tarzda onlar aleyhine bir oldu bittiyi gerçekleştirmek için, Batı politikası gereği olarak güzelce hazırlanmış, süslü bir kapak veya kutuyu andırmaktadır.

Müslümanların Hıristiyan Batı ile ciddi anlamda bir diyaloga girmeleri için Batı'nın; halihazırdaki muhatapları bırakarak, değişik kültürel seçenekleri de karşısına alması veya geçmiş yıllarda bizzat kendilerinin karşılıklarına aldıkları anlayışlardan vazgeçmesi gerekir. Çünkü mutedil veya radikal, siyasi-islami hareketler, hatta solcu-ırkçı akımlar, -bazen kendi kendilerini korumak, bazen de

Filistin ve başka yerlerdeki haklarını geri almak amacıyla- zaten Batı'nın kültürünü, çalışma metodlarını ve onun ahlaki olmayan siyasetini reddetmiş olan seçenektir.

Batı'nın, İslam'ı temsil ediyor düşüncesiyle muhatap aldığı söz konusu seçeneğin doğurduğu sonuçlar, Batı'yla sadece bir **sağırklar diyaloguna** girmemize neden olmasıyla sınırlı kalmamış, bunun ötesinde Batı'ya karşı tamamen başarısız olmamıza, hezimetlerimizin üst üste yığılmasına da sebep olmuştur. Çünkü bunlar, dünyanın *terör* olarak kabul ettiği fiillere bulaşmışlardır. İşte bu, kendi kendini yok etmenin bir çeşididir. Her ne kadar bunu yapanlar fiillerini Amerikan ve Batı çıkarlarına bir darbe olarak kabul etmişlerse de, gerçekte bu hareket tarzı –az önce de ifade edildiği gibi- kendini yok etmenin bir şeklidir. Acaba, İslam ülkelerinin birçoğunun yaşadığı iç savaşlar veya iç savaşa benzer mücadeleler de, kendi kendini yok etmenin bir örneği değil midir?

Tekrar ediyor ve diyoruz ki, yapmamız gereken şey; yaşadığımız reel-fiili durumu anlayıp, onu aşmaya çalışmaktır. Bunu gerçekleştirmek, Batı kültürünü almadan, dünya ile bütünleşmeden ve aynı zamanda yepyeni bir kültüre ulaşmamız için – ki bu, insanın merkez ve hedef alındığı yeni bir dünyadır- Batı kültürünü ve geçmişten aldığımız geleneğimizi aşmadan asla mümkün olmayacaktır. Bu, tekrara düşmeden tarih projemizi yenilemek; **bizler ve başkaları – dârü'l islâm, dârü'l harp-** şeklinde dünyayı ikiye ayırmaktan vazgeçip ilerlemiş dünyayla kaynaşmak anlamına gelir. Kültürümüzü veya kimliğimizi kaybedeceğimiz korkusu olmaksızın, kendimiz kalarak bu dünyaya girmek, onunla kaynaşma ve bütünleşmenin başka bir şeklidir. Ayrıca, amacımız yeni bir dünya yaratmak olduğunda, kendimizi ve projemizi yenilemek de mümkün olur. Bu durumda metodumuz da kısır döngü olmaktan çıkacaktır.

O halde diyalog, sadece dini sorunlarla at başı giden kültürel bir iştir. Çünkü bu dini meseleler, sahipleri tarafından “mutlak tartışılmazlar” olarak kabul edilen, imani tutum ve faraziyelerle ilgilidir. Bununla birlikte diyalog, beşeri hayatın diğer boyutlarıyla da ilgilenmektedir. Diyalog süresince, kültürler ve topluluklar arasındaki güç dengesi, bunların yaşam biçimleri ve düşünceleri kendini gösterir (ve bu durum diyaloga da yansır). Dolayısıyla her iki taraf da -Doğu- Batı, İslam-

Başlamayan Diyalog

Hıristiyan- bazı tavizlere hazır olduklarını izhar etmedikleri takdirde, olumlu sonuçlara ulaşacak olan verimli bir diyaloga gir(iş)mek mümkün değildir.

Batı açısından baktığımızda; Hıristiyan Batı'nın İslam'a bakışının mutlaka değişmesi kaçınılmaz bir şarttır. Bu sadece İslam dininin, Hıristiyanlığın bir mezhebi ve onun bozulmuş bir şekli olmadığını, onun yaşamaya hakkı olan ayrı bir din olduğunu itiraf etmekten ibaret değildir. Aynı zamanda İslam'ın bir uygarlık olarak insanlığın gidişatındaki ve tarihteki seçkin rolünün de itiraf edilmesi şarttır.

Batı; İslami ve milli kimlikle ilgili her türlü mücadeleyi -İslam dünyası dışındaki dünya için bir problem oluşturuyor diyerek- kökten yok edilmesi gereken bir terör olayı veya tabii olmayan bir iş olarak göstermekte ısrar etmiştir. Muhtemelen bunun sebebi, bir paranın iki yüzü gibi, İslam'ın kültürel ve coğrafi açıdan Batı'ya çok yakın olması idi. Fakat Batı, uzak olması hasebiyle ne Budizm, ne Hinduizm ne de Konfüçyanizm gibi diğer dinlere karşı herhangi bir düşmanca tavır takınmadı. **Hegel**'in de dediği gibi, Batı bu dinleri kendisi için bir tehlike arz etmeyen, sadece kendi tarih ve coğrafyalarında geçerli, her hangi bir kuşatıcı/evrensel varlık tasarımıyla yoksun dinler olarak kabul etmiştir. Ancak Batı, varlık projesi dahilinde ilerleme fikrini oluşturan, taşıyan, nakleden ve tarih sahibi olan tek medeniyet değildir. Tam tersine modern araştırmacıların da işaret ettiği gibi, tarihte ve günümüzde asırlar boyunca peş peşe gelen ortak bir dünya tarihi var olmuştur. Uygarlığın evrensel bir fenomen haline gelmesi ve Batı kamuoyu anlayışının gelişmesi için modern araştırmalara daha çok bağlı kalınmasının zamanı gelip geçmektedir. Bu sadece baskı, tahakküm veya dayatmayla değil, bütün mana ve mazmunuyla insani varlık projesinin gerektirdiği istekli bir fiille olmalıdır.

Müslümanlar nokta-i nazarından ise; Doğusuyla-Batısıyla bütün dünya hızla ilerlemektedir. İlerleme gerçek anlamıyla, dünyada daha çok gelişmiş kültüre uymaktır ki, o da Batı kültürüdür. Müslümanlar bilmelidir ki bu tarz ilerleme, kimlikleri için bir tehlike teşkil etmemektedir. Müslümanlar açısından günümüzde can alıcı nokta, geçmişten tevarüs eden hayat tarzının ve bunun oluşturduğu kültür ve geleneğin sonucu olan kimliğin korunması değildir. Mesele, yüz yüze bulunduğu

zorluklara karşı gücü ele geçirme yolunda ilerlemek ve çok hızla değişen bir dünyada var olabilmeyi başarmaktır. İlerleme ile kimlik (i koruma) arasında bir çelişki yoktur. Bilakis ilerleme; kimliğin bekası, devamlılığı ve yok olup unutulmaktan korunması için mümkün olan biricik kaidedir. Kimlik konusunda aşırılık veya radikalizm, Müslümanların dünya ile bütünleş(e)meden, marjinal kalmaları anlamına gelir.

İki yüzyıldan beri müslümanlar, hezimete uğramalarının temel nedeni olarak her zaman teknolojik yönden geri kalmışlığı göstermişler ve bundan kurtulmak için de gelişmiş teknolojiyi elde etmenin yeterli olacağını sanmışlardır. Fakat bu görüş, daha çok hezimete uğramaktan başka bir sonuç vermemiştir. Çünkü ilerleme beşeri hayatın bütün yönlerini kapsamadığı zaman, beklenen neticeleri vermeyen aldatıcı bir çırpınış olarak kalır.

Artık Müslümanlardan beklenen; kimlik korkusu kompleksinden süratle kurtulmalarıdır. Bunu yapmadıkları takdirde Batı, diyalogun tek tarafı olarak kalacaktır. Bunun sonucunda da müslümanlar, çaresizce bekleyen, savunma ve tepki gücünden mahrum, kabuklarına çekilmiş insanlar olarak yaşamaya mahkum olacaklardır